

это насильственной или ненасильственной формой воздействия? К какому виду вмешательства можно отнести это понятие?

Все эти виды воздействия, являются влиянием на лицо с целью, например, недопущения дачи им показаний, принятия судебного или государственного решения, т.е., по сути, вмешательством в процесс принятия решения и осуществления данным лицом своего намерения.

Исходя из вышесказанного, можно говорить о целесообразности некоторого изменения формулировки соответствующих норм, в которых говорится о вмешательстве в целом. Думается, что необходимо отнести к статьям о вмешательстве все формы воздействия на должностное лицо. То есть, кроме уговоров, шантажа, отказа в предоставлении законных благ, включить в них и угрозу совершением насилия – угрозу убийством, уничтожением или повреждением имущества, а также изнасилованием. Тогда же к угрозам насилем, указанным в ст. ст.345, 346, 350, 377, 398 УК Украины, следует

отнести и угрозы, не сопряженные с каким-либо воздействием на должностное лицо, а выказанные, к примеру, из мести за осуществленную деятельность.

ЛИТЕРАТУРА

1. Уголовный кодекс Украины: Комментарий /Под редакцией Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. –Харьков, ООО “Одиссей”, 2001. - 960 с.

2. Кримінальне право. Особлива частина: Підручник /Ю.В. Александров, М.В. Антипов, М.В. Володько та ін.; Відп. ред. В.І. Шакурн. -К.: НАВСУ- “Правові джерела”, 1998. -896 с.

3. Кримінальне право. Особлива частина: Підручник /М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. –К.: Юрінком Інтер; -Х.: Право, 2002. –494 с.

Поступила в редколлегию 08.04.2002

НИКОЛАЕНКО Н.А. ПОНЯТТЯ ВТРУЧАННЯ В КАРНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Розглянуто поняття втручання в карному праві відповідно до норм карного законодавства України; висунуті пропозиції по його удосконалюванню й усуненню протиріччя.

NIKOLAENKO N.A. INTERFERENCE CONCEPT OF UKRAINE CRIMINAL LAW

The concept of interference of criminal law is reviewed pursuant to the norms of the criminal local law of Ukraine; the proposals on its perfecting and removal of inconsistencies are pushed.

УДК 34.08:342.813

О.В. ТИМОЩУК, д-р юрид. наук

*Кримський юридичний інститут
Національного університету внутрішніх справ*

ПРОФЕСОРИ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ЗАСНУВАННІ ТАВРІЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ (1916-1921 РР.): ІЗ ІСТОРІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ

В історичному ракурсі розглянуті етапи становлення юриспруденції в Криму.

На сьогодні, як в середовищі українських юристів-практиків, так і науковців, немає вагомих контраргументів з приводу ствердження того, що успішний розвиток сучасної вітчизня-

ної юридичної науки забезпечується, насамперед, навчальними закладами та науководослідними установами, зосередженими ще з дорадянських та радянських часів у традиційно

відомих в юридичному світі центрах: Києві, Харкові, Львові, Одесі.

Разом з тим є очевидним, що розбудова незалежної правової держави, становлення громадянського суспільства в Україні сприяють зростанню освітнього та наукового юридичного потенціалу і в інших регіонах країни. Зокрема, закладено перші засади для формування освітньо-наукової юридичної школи в Криму, що має сприяти, насамперед, успішному вирішенню правових проблем автономії. Результати наукової діяльності у цьому напрямку вже з'являються. На захист спеціалізованих вчених рад починають надходити юридичні дисертації за кримською тематикою [1].

Актуальним для кримських юристів є також вивчення наукових здобутків попередніх поколінь вчених, які закладали основи розвитку юриспруденції загалом та окремих галузей права. Адже в 1918-1921 рр. у межах утвореного за сприянням професорів Університету Святого Володимира Таврійського університету діяли юридичний факультет в м. Сімферополі, Севастопольський юридичний інститут, юридичний факультет Боспорського університету в м. Керчі, де, незважаючи на невеликий період їхнього існування, було зроблено значний внесок у розвиток юридичної освіти і науки в Криму. Комплексне дослідження діяльності цих вищих навчальних закладів має привернути пильну увагу істориків права. Так само, як зараз активно досліджується історія інших університетів, виниклих на землях, що увійшли до складу Російської імперії одночасно з Кримом [2]. На користь такого висновку наведемо деякі систематизовані історико-фактичні викладки з цієї тематики.

Ідея утворення вищого навчального закладу в Криму виникла серед представників органів місцевого самоврядування на початку ХХ ст. як наслідок загальної Університетської реформи 1863 р. в царській Росії, реформування російських університетів в 80-ті рр. ХІХ ст. Приводом для втілення цієї ідеї в життя стала публікація Міністра освіти графа Уварова влітку 1916 р. про створення в Росії нових вищих навчальних закладів, зокрема у Ростові на Дону та Пермї, на базі тих, що евакуювалися із Польщі та Прибалтики [3, с.10-11]. 15 серпня 1916 р. член Державної Ради С.С. Крим зробив на засіданні Таврійського губернського земства доповідь, де

обґрунтував необхідність утворення вищого навчального закладу в Криму. Доповідь була схвально прийнята місцевим земством і стала підставою для відповідного подання до російського уряду. На початку грудня 1916 р. особлива депутація у складі голови Таврійської губернської земської управи Я.Т. Харченка, членів Державної Ради С.Б. Скадовського та С.С. Крима, членів Державної Думи В.К. Вінберга та П.М. Панкєєва на прийомі у Міністра народної освіти графа Ігнат'єва підтримала подання таврійського земства про відкриття вищого навчального закладу в Криму. Міністр освіти схвально поставився до подання, але в частині утворення вищого навчального закладу науково-технічного напрямку. 17 грудня 1916 р. у розпорядок денний засідання Державної Ради було включено законопроект, розроблений С.С. Кримом і підписаний 30 членами Державної Думи, про створення Таврійського інституту, основними напрямками наукової та освітньої діяльності якого були лише гідрологія, агрономія, лісоводство та медична хірургія. Але 16 грудня сесія Державної Ради була припинена, законопроект не розглядався [4, с.11-13].

14 січня 1918 р. С.С. Крим доповів про хід відкриття вузу в Криму на сесії Таврійського земського зібрання, де було погоджено, що місцем його утворення має бути Сімферополь, а найсприятнішою формою навчального закладу - не політехнічний інститут, а класичний університет. Після Лютневої революції в Петрограді 4-7 травня 1917 р. губернське земське зібрання у Сімферополі постановило довести до відома Міністра народної освіти Тимчасового уряду, що відкриття університету в Таврійській губернії є справою "невідкладної державної важливості". Це звернення було розраховано на увагу "Комісії із питань вчених закладів" і "Комісії із реформування вищих навчальних закладів". Головою першої комісії і членом другої був академік Російської академії наук В.І. Вернадський. Діяльність комісії сприяла відкриттю університету в Криму, оскільки ними були розроблені основні положення статутів нових російських університетів [3, с.16].

Після націоналізації садиби Миколи ІІ у Ливадії влітку 1917 р. більша частина царських будинків опинилася у підпорядкуванні Ялтинського відділення Всеукраїнської земської спі-

лки; й це стало вирішальним для того, щоб ініціювати розміщення тут майбутнього Таврійського університету. 5 жовтня Таврійське губернське зібрання за поданням Ялтинської міської думи ухвалило резолюцію про розміщення в Ливадійському палаці фізико-математичного факультету Петербурзького університету, що мав евакуюватися [5, с.8-9]. Проте евакуація відкладалася, до того ж у зв'язку з політичними подіями в Україні, оформленням її автономістської тенденції, справа утворення університету в Криму перейшла у площину безпосередніх стосунків кримського земства із професурою Університету святого Володимира в Києві. Сюди прибув голова Ялтинської міської управи В.В. Нейкирх і домовився про відкриття філії Київського університету в Ливадії. 9 жовтня 1917 р. Вчена рада у Києві ухвалила постанову про створення Кримської філії у складі чотирьох факультетів, що на початок ХХ ст. були притаманні більшості університетів Російської імперії: історико-філологічного, юридичного, фізико-математичного та медичного. Було створено робочу комісію із організації філії, куди увійшли по два представника від кожного факультету Університету святого Володимира, головою комісії обрано професора Д.А. Граве. Незабаром до Ялти було делеговано також відомого історика професора М.В. Довнар-Запольського, за участю якого з 24 жовтня 1917 р. в Ялті почалися регулярні засідання професорів у справі відкриття філії Київського університету в Ливадії [5, с.8-9]. Серед учасників засідань були професори, які лікувалися на той час в Криму й погодилися працювати в Таврійському університеті, а також місцеві вчені із кримських науково-дослідних установ Криму.

Жовтневий переворот у Петрограді поклав початок громадянської війни в країні. 28 жовтня професор Д.А. Граве телеграфував до Криму про неможливість прибуття робочої комісії та оголошення наказу ректора про створення Кримської філії. Одночасно в телеграмі вказувалося, що ректорат Київського університету рекомендує місцевому земству розмістити в Ялті лише природознавчі факультети, а для розміщення гуманітарних факультетів відшукати резерви приміщень у Сімферополі. Відсутність комісії не зупинила місцевих ініціаторів утворення вузу. 30 листопада 1917 р. Ялтинська

міська дума заслухала доповіді міської управи і професора М.В. Довнар-Запольського, який виказав можливість вже з 1918 р. розпочати читання лекцій на фізико-математичному та медичному факультетах в Ливадії, а згодом відкрити решту факультетів ті відділень в Сімферополі, Севастополі, Керчі, Феодосії. Одночасно ради факультетів Київського університету затвердили навчальні плани Кримської філії, розпочали комплектування для неї професорсько-викладацьких кадрів [3, с.22-25].

3 січня 1918 р. до Ялти почали прибувати студенти. У травні сюди прибули професори Київського університету Р.І. Гельвіг, С.М. Богданов, Л.С. Кордиш, яких надіслала його Вчена рада на постійну роботу в Крим. Двох із прибулих професорів - Р.І. Гельвіга, С.М. Богданова та трьох місцевих вчених - М.І. Кузнєцова, С.І. Метальнікова, В.Г. Коренчевського було обрано до губернського земського зібрання, що прискорило відкриття університету. Вже 2 липня цей орган місцевого самоврядування ухвалив постанову про створення Таврійського університету в Сімферополі як центрі Таврійської губернії. Підкреслювалось, що філіальний зв'язок з Київським університетом має тимчасовий характер - до рішення Вченої ради цього університету за узгодженням з колегією професорів Таврійського університету про надання останньому самостійного статусу [3, с.28-29]. Таке рішення таврійського земства приймалося під впливом політичних подій. За допомогою Німеччини влітку 1918 р. в Криму, який не увійшов до складу Української Держави гетьмана П. Скоропадського, було утворено крайовий уряд на чолі з генерал-лейтенантом С. Сулькевичем. Останній сприятливо поставився до справи відкриття Таврійського університету. 30 серпня 1918 р. Кримський крайовий уряд спеціальною постановою ухвалив Положення про Таврійський університет, що утворювався у складі вже п'яти факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного, юридичного, медичного та агрономічного [7, с.159]. Положенням передбачалося лише сприяння Київського університету у комплектуванні штатів нового самостійного навчального закладу [8, с.162]. Одночасно Вчена рада Таврійського університету ухвалила окреме Положення про взаємовідносини із Київським університе-

том, яке передбачало, що участь останнього у розбудові вузу в Криму завершиться після обрання на кафедри професорів для читання лекцій на перших трьох курсах. Професори та доценти Таврійського університету обиралися за конкурсом Вченою радою Київського університету та радами його факультетів. Ці ж колегіальні органи могли затверджувати всі навчальні плани для Таврійського університету [4, с.40]. Вчена рада Таврійського університету також ухвалила рішення про початок осіннього семестру на всіх факультетах з 29 вересня 1918 р. і проведення урочистого відкриття вузу 14 жовтня, що й було незабаром здійснено.

Першим ректором Таврійського університету Вчена рада одногосно обрала професора медицини Р.І. Гельвіга, проректором став професор хімії О.О. Байков, деканами факультетів: історико-філологічного - професор філології О.М. Деревницький, фізико-математичного - професор ботаніки М.І. Кузнецов, агрономічного - професор зоології С.К. Мейер. Справи деканів останніх двох факультетів тимчасово виконували: медичного – професор гістології О.Г. Гурвіч, юридичного – професор фінансового права П.П. Гензель [9, с.113-114]. Згодом постійними деканами цих факультетів стали: медичного – сам ректор Таврійського університету, а юридичного – професор державного права Аркадій Іванович Єлістратов, який безпосередньо і очолив розбудову юридичної школи в Криму.

Перш за все вражає кількість видатних вчених-юристів, які за короткий проміжок часу очолили кафедри та лекційні курси юридичного факультету. Звичайно, що Крим волею долі став місцем, куди з'їхалися професори, втікаючи від красного терору. Але саме тут вони знайшли, хоч на короткий термін, умови, що сприяли їхній навчальній та науковій діяльності. Так, крім декана та першого виконуючого його справи, на юридичному факультеті викладали професори О.Л. Байков (міжнародне право), М.М. Алексєєв (енциклопедія права), М.О. Гредингер (конфліктне право), П.І. Новгородцев (філософія права), М.І. Палієнко (державне право), О.А. Раєвський (державне право зарубіжних країн), С.Є. Сабінін (римське право), Ф.В. Тарановський (історія російського права), доценти В.М. Гордон, М.А. Штромберг [9,

с.113-117]. Швидке комплектування вченими кадрами створило ґрунт для оформлення незалежності Таврійського університету. Цьому сприяли й політичні події: в Україні розпочалося повстання Директорії, а в Криму з'явилися війська Антанти. 28 жовтня 1918 р. Вчена рада Таврійського університету, що на той час складалася з 25 професорів всіх 4 факультетів, прийняла рішення про відокремлення від Київського університету. Про це того ж дня його ректору було надіслано телеграму [3, с.40]. Але це не означало, що всі зв'язки між університетами припинилися. Відряджені з Києва до Криму професори продовжували свою наукову творчість в руслі загальноукраїнської наукової думки. Деякі з них були українськими академіками. Так, 14 листопада 1918 р. наказом гетьмана № 22 професор В.І. Вернадський був затверджений Головою-президентом Української академії наук, а професор Ф.В. Тарановський - дійсним членом УАН по відділу соціальних наук [10, с.14].

З повним укомплектуванням кафедр Таврійського університету професорсько-викладацьким складом у грудні 1918 р. завершили свою роботу факультетські організаційні комісії. Але юридичний факультет продовжував вдосконалюватися. 25 лютого 1919 р. Вчена рада університету заслухала доповідь декана юридичного факультету професора А.І. Єлістратова про створення економічного відділення. Згідно плану організації такого відділення передбачалося додаткове залучення на юридичний факультет відповідних фахівців: професорів та "тимчасових лекторів", які б мали забезпечити підготовку фахівців не лише для фінансів, торгівлі та промислового виробництва, але й для консульської служби, насамперед в регіоні Близького Сходу. Проект навчального плану економічного відділення юрфаку передбачав три блоки фундаментальних та професійно орієнтованих дисциплін. На перших курсах студенти вивчали в межах 40 % загального навчального часу економічні дисципліни: політекономію, фінанси, статистику, кредити, банки, тарифну справу, організацію торгівлі; третина навчального часу відводилась для вивчення галузей права: державного, цивільного, торговельного, морського, консульського, адміністративного, міжнародного, кримінального. З чет-

вертого курсу передбачалася спеціалізація у трьох напрямках: східно-консульська служба, адміністративно-фінансова служба, східна торгівля [3, с.42-45].

План вдосконалення юридичного факультету було схвалено Вченою радою, але блискавична зміна влад в Криму не дозволила втілити його в життя. Якщо новий Кримський крайовий уряд (з 25 листопада 1918 р.) на чолі з С.С. Кримом всіляко сприяв становленню Таврійського університету, то освітня політика більшовистських урядів на півострові була іншою. За короткий час існування Радянської Республіки Тавриди в Криму (березень-травень 1918 р.) її керівництво не встигло втрутитися у справи створення Таврійського університету. На засіданнях уряду РРТ питання про університет не ставилися, процес утворення вузу в Криму більшовиками в цей час не гальмувався. Наприклад, орган Раднаркому РРТ "Таврические Советские известия" 11 квітня 1918 р. навіть надрукували "Проект Таврійського філіяльного відділення Університету святого Володимира в Ялті". Натомість комуністичне керівництво оголошеної в квітні 1919 р. Кримської Радянської Республіки було менш толерантним в освітніх справах. Її Наркомат освіти відразу почав вимагати від ректора Таврійського університету ліквідувати юридичний факультет і утворити замість нього факультет суспільних наук. Щоб зберегти юридичну школу в Криму професори юрфаку Таврійського університету в травні 1919 р. вдалися до утворення в Севастополі так званого "Соціально-юридичного інституту" на безкоштовних засадах. Комісія Кримського радянського відділу народної освіти на чолі з Д.І. Новицьким обстежила приміщення інституту й дозволила його діяльність. Згодом Наркомат освіти прийняв рішення про переведення всього Таврійського університету в Севастополь, де для цього планувалося відвести приміщення колишнього Кадетського морського корпусу. При цьому юридичний факультет підлягав беззаперечній ліквідації, а замість нього мав бути створений факультет суспільних наук [3, с.51-53].

Від ліквідації юрфак в той час врятувала зміна влади в Криму. В червні 1918 р. війська генерала Слащева висадилися біля Коктебелю і згодом зайняли весь Крим. Головнокомандувач

Збройними силами Півдня Росії генерал А.І. Денікін розповсюдив на Таврійський університет дію загального Статуту російських університетів. За його влади в Криму університетським центром залишився Сімферополь. Але "Особлива нарада" при Головнокомандувачі 8 вересня 1919 р. прийняла рішення про те, що на доповнення до Статуту університет має право відкривати нові кафедри, факультети та наукові заклади в різних містах Криму. Таким чином, професори юридичного факультету Таврійського університету не тільки продовжували проводити заняття в Севастопольському, тепер уже тільки Юридичному інституті, а й приймати участь у створенні влітку 1919 р. так званого "Боспорського університету" в Керчі, в якому також відкривався юридичний факультет [3, с.53-55]. Позиція нового Головного російської армії барона П.І. Врангеля щодо Таврійського університету була ще більш прихильною. У зв'язку з трагічною смертю першого ректора Таврійського університету П.І. Гельбіга у вересні 1920 р. ректором одноголосно було обрано академіка В.І. Вернадського. Новому ректору вдалося залучити для вдосконалення навчального процесу значні кошти від уряду Врангеля. Протягом 1920 р. майже всі професори Таврійського університету працювали не тільки на головній навчальній базі в Сімферополі, а й на його фактично філіяльних відділеннях - в Севастопольському юридичному інституті та Боспорському університеті. Але нормальний розвиток університету в котрий раз було перервано зміною влади на півострові. До 15 листопада 1920 р. війська М.В. Фрунзе повністю зайняли Крим. Більшовицьке реформування Таврійський університет відчув вже за два тижня. 28 листопада в газеті "Червоний Крим" було оголошено, перш за все, про перейменування гуманітарних світоглядних факультетів. Відтепер історико-філологічний факультет перетворювався у філософсько-словесний, а юридичний - в суспільних наук. Читання курсів кримінального, римського та російського права скасовувалося. Замість них студентам пропонувалося слухати "Короткий курс Радянської конституції" та історію сучасних соціалістичних вчень. Протягом місяця на юридичному факультеті були здійснені заходи із його реорганізації. Станом на 20 грудня 1918 р. на факультеті сус-

пільних наук навчалися 294 студента, з них на юридичному відділенні - 248, на історичному - 46.

Остаточна доля юридичного факультету і всього Таврійського університету була визначена 23 грудня 1918 р., коли обласний комітет РКП(б) прийняв постанову, в якій запропонував Кримревкому: "а) терміново ліквідувати факультети суспільних наук, юридичний (в Севастополі), філологічний. Списки студентів і професури передати Крим Чека; б) розпустити весь університет, за винятком медичного факультету, за яким встановити нагляд. Після розпуску і реорганізації розпочати набір студентів; в) реорганізацію Університету доручити трійці: від Наросвіти - т. Фірдевс, від Ревкома Давидов і від ОК - т. Лур'є; г) реорганізацію Університету закінчити не пізніше 3 січня". Трійка виконала постанову. Її діяльність направляв комісар вузів Криму Л. Паперний. За його розпорядженням було утворено мандатні комісії з метою "укомплектування професурою та слухачами фізико-математичного і агрономічного факультетів і для перевірки складу медичного факультету". Решту факультетів, Юридичний інститут в Севастополі і Боспорський університет розпустили. До червня 1921 р. мандатні комісії цілком виконали своє завдання і були скасовані [11, с.200-203].

ЛІТЕРАТУРА

1. Смирнова Є.В. Конституційно-правовий статус Автономної Республіки Крим в Україні: історія становлення (1991-2000 рр.). - Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. -Х., 2002. -19 с.

ТИМОШУК О.В. ПРОФЕССОРА КИЕВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТА В ОСНОВАННІ ТАВРІЙСЬКОЇ ВІСШОЇ ШКОЛИ (1916-1921 ГГ.): ИЗ ИСТОРИИ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ

В историческом ракурсе рассмотрены этапы становления юриспруденции в Крыму.

TIMOSHCHUK O.V. THE PROFESSORS OF THE KIEV UNIVERSITY IN THE BASIS TAVRIJA'S HIGHER SCHOOL (1916-1921): FROM A HISTORY OF THE JURIDICAL EDUCATION AND SCIENCE

In a historical aspect angle the stages of becoming of jurisprudence in Crimea are reviewed.

2. Писарева Є.А. Організаційно-правові основи діяльності університетів Російської імперії другої половини ХІХ ст. (на матеріалах України). - Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. -Х., 2001. -20 с.

3. Очерки Симферопольского государственного университета (1918-1993). -Симферополь, 1993. -414 с.

4. Маркевич А.И. Краткий очерк возникновения Таврического университета // Известия Таврического университета. -Симферополь, 1919. -Кн.1. -С.11-42.

5. Гарчев П.И. Создание Таврического университета в Ливадии (по документам центрального архива Крыма).

6. Постановление Крымского краевого правительства // Крымский архив. -2000. -№ 6. -С.159-160.

7. Положение о Таврическом университете // Там же. -С.161-162.

8. Список личного состава профессоров и преподавателей Таврического университета // Там же. - С.113-118.

9. Усенко І.Б. Організаційні засади юридичних наукових досліджень за першим статутом Української Академії наук // Академічна юридична думка /За ред. Ю.С. Шемчученка. -К., 1998. -С.5-14.

10. Лавров В.В., Ишин А.В., В.И. Вернадский и Таврический университет // Крымский архив. -2000. -№ 6. -С.182-208.

Надійшла до редколегії 08.04.2002